

Гербарні збори інтродуцентів, зроблені Й. К. Пачоським в Уманському Царициному саду (1885–1886 рр.)

Галина А. Чорна¹, Тетяна В. Мамчур²

¹Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Черкаської обл., Україна,

e-mail: udpu_botanika@ukr.net

ORCID ID0000-0002-9633-1618

²Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Черкаської обл., Україна, e-mail: mamchur-tv@ukr.net

ORCID ID0000-0001-9320-814X

Реферат.

У статті наведено перелік невідомих на сьогодні раних гербарних зборів Й. Пачоського, знайдених у складі історичного гербарію УНУС (УМ). За сучасною ботанічною номенклатурою (Plant List) ці збори включають 119 видів, 97 родів і 54 родини із відділів Pinophyta та Magnoliophyta. Гербарій зібрано Й. Пачоським у 1885–1886 рр. в оранжереях підпорядкованого Уманському училищу землеробства та садівництва Царициного саду (Ex calolaris Umaniense) та розсаднику квітково-декоративних рослин училища (Ex horto botanico Umaniense). Проаналізовані нами гербарні збори та «Прейскурант рослин і насіння Уманського Царициного саду» (Prejskurant..., 1885) дозволяють констатувати, що асортимент оранжерейних і тепличних рослин цього саду наприкінці ХІХ ст. нараховував близько 700 таксонів, квітничково-декоративних рослин незахищеного ґрунту — близько 200. Крім того, сад пропонував багатий асортимент садового матеріалу плодкових і декоративних дерев і кущів. Гербарні зразки містять рани автографи Й. Пачоського. Ним власноруч зазначено латинські назви виду та родини, в окремих випадках синоніми. Вказана також батьківщина оранжерейних рослин: Австралія (Нова Голландія), Південна Африка (Мис Доброї Надії), Південна Європа, Балеарські, Канарські, Ново-Гейбридські острови, Східна Індія, Китай, Японія, Бразилія, Мексика, Перу, Чилі, тобто в оранжереях досить широко була представлена флора тропічних (як палеотропіків, так і неотропіків) і субтропічних регіонів. Опрацьований гербарій вказує на інтерес Й. Пачоського не лише до видів природної флори, а і до інтродуцентів субтропічного та тропічного походження. Крім того, цей гербарій є документальним свідченням щодо складу колекцій Уманського Царициного саду в кінці ХІХ ст.

Ключові слова: Й. К. Пачоський, гербарні збори, історичний гербарій Уманського національного університету садівництва (УМ), оранжерея Уманського Царициного саду.

Herbarium Collection of Alien Plants Made by Yo. K. Pachoskyi in Uman Tsaritsyn Garden (1885–1886)

Galina A. Chorna¹, Tatiana V. Mamchur²

¹Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University, Uman, Cherkasy region, Ukraine, e-mail: udpu_botanika@ukr.net

ORCID ID0000-0002-9633-1618

²Uman National University of Horticulture, Uman, Cherkasy region, Ukraine, e-mail: mamchur-tv@ukr.net

ORCID ID0000-0001-9320-814X

Abstract.

The article provides a list of unknown early herbarium yield of Yo. Pachoskyi, found as part of the historical herbarium of UNUH (UM). According to the modern Botanical nomenclature (The Plant List), that collection included 119 species, 97 genus and 54 families from Pinophyta and Magnoliophyta. The herbarium had been collected by Yo. Pachoskyi

in 1885–1886 in conservatory subordinate to Uman School of Agriculture and Horticulture of the Tsaritsyn garden (Ex calolaris Umaniense) and nursery of ornamental plants of the school (Ex horto botanico Umaniense). Analyzed herbarium collection and «Price List of Plants and Seeds of Uman Tsaritsyn Garden» (Prejskurant..., 1885) allow us to state that the range of greenhouse and hothouse plants in the late 19th century were about 700 taxa, flower-ornamental plants of nonprotected soil — about 200. In addition, the garden offered a wide range of fruit and ornamental trees and shrubs. Herbarium specimens contain the earliest autographs of Yo. Pachoskyi. He personally provided the Latin names of species and families, and in some cases synonyms. The homeland of greenhouse plants was also indicated: Australia (New Holland), South Africa (Cape of Good Hope), southern Europe, the Balearic, Canary, New Hebrides, Eastern India, China, Japan, Brazil, Mexico, Peru, Chile. The flora of tropical (both Paleotropics and Neotropics) and subtropical regions was widely represented in the greenhouse. The studied herbarium indicates the interest of Yo. Pachoskyi not only to a species of natural flora, but also to the alien plants of subtropical and tropical origin. In addition, this herbarium is a documentary evidence of the composition of Uman Tsaritsyn garden collections in the late 19th century.

Key words: Yo. K. Pachoskyi, herbarium collections, historical herbarium of Uman National University of Horticulture (UM), greenhouses of Uman Tsaritsyn garden

Вступ/Introduction. Найбільш ранніми гербарними зборами Й. К. Пачоського на сьогодні вважалися збори дикорослих і найбільш поширених культивованих рослин, зроблені ним в Умані (1882–1886 рр.). Цей гербарій послужив основою першої друкованої праці майбутнього вченого (Pachoskyj, 1887) та своєрідною перепусткою до членства у Київському товаристві дослідників природи.

Як стало відомо після опрацювання нами історичного гербарію УНУС (UM), у 1885–1886 рр. Й. К. Пачоський гербаризував також у теплично-оранжерейному комплексі училища (Ex calolaris Umaniense) та розсаднику квітково-декоративних рослин (Ex horto botanico Umaniense) (Chorna et Mamchur, 2017). У складі «Основного гербарію училища» збереглося близько 130 гербарних зразків (г.з.) із автографами Й. К. Пачоського, невідомих раніше його зборів екзотичних інтродукованих видів.

Метою даної публікації є обнародування віднайденної колекції, що ілюструє не лише багатоплановість ботанічних зацікавлень Й. К. Пачоського вже у молоді роки, а також історію інтродукції рослин в Україні в останню чверть XIX ст.

Матеріали і методи/Materials and Methodology. Нами проаналізовано 127 г.з. із складу Історичного гербарію УНУС (UM), зібраних у 1885–1886 рр. в оранжереях Уманського «Царициного саду» (Ex calolaris Umaniense) та розсаднику квітково-декоративних рослин (Ex horto botanico Umaniense) та складено анований перелік змонтованих на них видів рослин у відповідності до правил сучасної ботанічної номенклатури (Plant List). Інтродуценти з відділу Pinophyta нами подаються загальним списком, без поділу на таксони захищеного чи

захищеного ґрунту, оскільки на гербарних етикетках Й. Пачоського помітка про місцезнаходження «Ex calolaris Umaniense» зустрічалася лише для окремих із них. Ідентифікація таксонів за каталогом рослин Ботанічного саду ім. акад. О. В. Фоміна (O. V. Fomin..., 2007) для окремих видів, наприклад *Stur-tomeria japonica* (Thunb. ex L. f.) D. Don., вказує на те, що вони можуть культивуватися як у захищеному, так і незахищеному ґрунті. Метою даної публікації насамперед було подати повний перелік г.з. Й. Пачоського, з'ясування місця культивування — завдання для дендрологів. Серед гербарних зборів голонасінних, ідентифікованих за написами на гербарних сорочках як збори Й. Пачоського, наявні види родів *Cephalotaxus* (Cephalotaxaceae), *Abies*, *Pinus* (Pinaceae), *Podocarpus* (Podocarpaceae), *Taxus* (Taxaceae), *Cryptomeria*, *Cunninghamia* (Taxodiaceae) без вказівки на рік і місце збору. Оскільки це здебільшого різні за походженням інтродуценти, ми також включаємо їх до цього переліку. Перелік покритонасінних складено окремо для видів, зібраних (Ex calolaris...) та (Ex horto...), за абеткою латинських назв таксонів: родин у межах відділів, родів у межах родин, видів у межах родів. Після назви виду вказані інвентарні номери, присвоєні г.з. в сучасному Гербарії УНУС (UM).

Наявність авторських гербарних етикеток із значенням прізвища колектора — Joseph Patczoski (рис. 1) на кількох гербарних зразках дозволила нам за автографом Й. Пачоського ідентифікувати авторство тих зразків, де прізвище було відсутнє. Свого часу уманські збори учня училища садівництва Й. Пачоського були інсеровані до «Основного гербарія Уманського училища земледелія и садоводства».

Про це свідчить наявність на них інвентарного номера г.з., прийнятого в цьому гербарії із вказівкою №№ роду, виду та загального порядкового номера. Для деяких зразків рукою колектора зазначено також, звідки походить рослина: *Acacia armata* R. Br. (Australia); *A. melanoxylon* R. Br. (Nova Hollandia); *Buxus balearica* Willd. (Insular Balearic)

тощо. Більшість рослин визначено до виду, окремі, зокрема *Nepentes* sp., лише до роду. Всі рукописні помітки Й. Пачоського, в тому числі польською мовою, включено нами до переліку та взято в квадратні дужки. Якщо біля г.з. наявна етикетка, набрана типографським способом, то прізвище колектора виокремлене круглими.

Рисунок 1. Гербарні етикетки уманських зборів Й. К. Пачоського
Figure 1. Herbal labels of Uman's collection by Yo. K. Pachoskiy

Результати та обговорення/Results and Discussion. За понад віковий період існування «Основного гербарія Уманського училища земледелія и садоводства» в зв'язку з реорганізацією навчального закладу та його кафедр і кабінетів, аварійним станом приміщень (не слід забувати, що колекція пережила дві світові війни) сам порядок розташування гербарних зразків зазнавав неодноразових змін. До 1910 р. (Umansкое..., 1910) цей гербарій використовувався учнями училища при вивченні систематики рослин. Із плином часу зростала історична цінність цих зборів, тому завідувач кафедрою ботаніки у 1979–1997 рр. В. А. Гаврилюк ретельно слідкував за її збереженням. У навчальному процесі вона вже не використовувалася.

Опрацювання колекції було поновлене у 2013–2014 рр. Т. О. Кравець. Згодом, коли у 2014 р. куратором гербарію стала Т. В. Мамчур, до роботи з історичними колекціями була залучена також Г. А. Чорна.

У 2013–2015 рр. було створено каталог колекторів гербарію, що дозволило виділити в окремі одиниці зберігання ряд раритетів, зокрема екскати «Herbarium Flogae Rossica», іменні збори М. Турчанинова, В. Черняєва. Й. Пачоського. Гербарні зразки останнього були розміщені на аркушах паперу формату 22,3 × 25,7 см із тисненням на папері в правому верхньому кутку «Дитятковское товарищество» виробництва Одеської паперової фабрики.

Оскільки дані гербарних етикеток або дані, що для більшості гербарних зразків були вказані

безпосередньо на гербарних сорочках, були неповні, ми намагалися знайти інші свідчення про місце збору загербаризованих рослин. Запис «Ex calolar(is)» опосередковано вказував, що рослини могли бути зібрані в оранжереях Царициного саду. Підтвердженням цього завдячуємо «Прейскуранту рослин і насіння Уманського Царициного саду» (Prejskurant..., 1885).

Неодноразово увагу на роль старовинних парків, зокрема парку «Софіївка» з його величною оранжереєю та теплицями, як першоджерел інтродукції тропічних і субтропічних рослин в Україні, звертала увагу Т. М. Черевченко (Cherevchenko, 2000, 2006). Вона наголошувала на тому, що в XIX ст. асортимент екзотичних рослин парку «Софіївка» був надзвичайно різноманітним. Рослини в оранжереях і теплицях були добре доглянуті, цвіли та плодоносили. Вдале розташування рослин в оранжереях, а влітку прикрашання екзотами у великих горщикях окремих ділянок парку посилювало декоративний ефект (Thermery, 1846). Близько 20 тис. горщиківих рослин нараховувалось у оранжереях і теплицях наприкінці XIX ст., серед них відзначились своїми розмірами та екзотичною красою *Cryptomeria japonica* (Thunb. ex L. f.) D. Don, *Magnolia grandiflora* L., *Casuarina equisetifolia* Forst., тощо (Pashkevych, 1894).

За останніми даними сучасна колекція тропічних і субтропічних рослин у новозбудованій оранжереї НДП «Софіївка» НАН України становить 223 таксони видового та внутрішньовидового рівня, 40

культиварів і гібридів із 143 родів, 64 родин. Провідними за видовим складом нині є родини Асерасеae Juss., Аспарагасеae Juss., Састасеae Juss., Срасуласеae J. St.-Hil., Хантороеасеae Dumort., Коммелінасеae Mirb. З метою відновлення історичного різноманіття тропічних і субтропічних рослин у захищеному ґрунті відбувається щорічне поповнення колекції (Usoł'tseva, Koval'chuk, 2015). У 2018 р. вперше після багаторічної перерви в теплицях «Софіївки» знову зацвів південно-африканський *Agarantus umbellatus* L. Відновлено висаджування у парк влітку *Agave americana* L.

Наявність документальних свідчень про видовий склад колекцій оранжерейних і тепличних рослин парку «Софіївка» в часи його становлення та розквіту сприятиме дотриманню вимог до відновлення історичних колекцій.

Перелік інтродукованих рослин відділу голонасінні

Pinophyta

Араукариасеae

Araucaria columnaris (G. Forst.) Hook.

UM (2676). [*Araucaria cookii* R. Br. ex Endl. Новая Каледония. Ex calolaris Uman. 1885].

Araucaria bidwillii Hook.

UM (2675) [Nova Hollandia. Ex calolar Umanien. 1885a].

Сепхалотасеae

Cephalotaxus fortunei Hook.

UM (2677)

Пінасееae

Abies alba Mill.

UM (2809) [Coniferae. *Abies pectinata* Lam. et DC.].

Abies cephalonica Loudon

UM (2810) [Abietineae Rich. *Abies peloponensis* Mill.].

Abies cilicica (Antoine & Kotschy) Carrière

UM (2807) [Coniferae. Abietineae Rich. *Abies cilicica* Carr Spach.

Abies nordmanniana (Steven) Spach

UM (2808) [Coniferae. Abietineae Rich. *Abies nordmanniana*, *Picea nordmanniana* Stev., *Pinus nordmanniana* Stev. Кавказ].

Abies pinsapo Boiss

UM (2811) [Coniferae. Abietineae Rich.].

Pinus pinaster Aiton

UM (2812) [Abietineae Rich. *Pinus pinaster* Solond.].

Pinus radiata D. Don

UM (2815) [Coniferae. *Pinus tuberculata* D. Don. Калифорния. Америка].

Pinus sabiniana Douglas.

UM (2813) [Coniferae].

Pinus sabiniana Douglas.

UM (2814) [Abietineae Rich. Калифорния].

Подокарпасеae

Podocarpus elongatus (Aiton) L'Hér. ex Pers.

UM (2680) [Fam. Coniferae Subfom. Podocarpeae. *Podocarpus elongata* L. Herif.].

Тасасеae

Taxus baccata L.

UM (2803) [Taxineae Rich. Крым-Еуропа і Азья].

Taxus baccata L.

UM (2804) [Coniferae. Taxineae Rich. *Taxus baccata* L. var *T. dovastaniana* hort.].

Taxus baccata L.

UM (2805) [*Taxus baccata* L. var β *hybernica*, *T. fastigiata* Lindl.].

Taxus baccata L.

UM (2806) [Coniferae. Taxineae Rich. *Taxus fastigiata* Lindl., *T. hybernica* Hook., *T. pyramidalis* Hort., *T. baccata* L. var *hyberica*].

Taxus baccata L.

UM (2679) [Fam. Coniferae. Taxineae Rich. *Taxus parvifolia* Wender. *T. tardiva* Sieb., *T. adpressa* Hort., *T. brevifolia* Hort., *Cephalotaxus tardiva*, *adpressa*, *brevifolia* Hort. Отеч. Япония].

Taxus cuspidata Siebold & Zucc.

UM (2678) [Cephalotaxus umraculifera].

Тасодіасеae

Cryptomeria japonica (Thunb. ex L. f.) D. Don

UM (2681) [Fam. Coniferae. Cupressineae Rich. *Cryptomeria japonica* Don., *Cupressus japonica* L., *Taxodium japonicum* Brongn. Отеч. Япония].

Cunninghamia lanceolata (Lamb.) Hook.

UM (2682) [Fam. Coniferae Abietineae Rich. Cuninghameae. *Cunninghamia sinensis* B. Br., *Pinus lanceolata* Dest., *Belis lanceolata* Iweet., *Araucaria lanceolata* hort., *Belis jaculifolia* Ialsb. Отеч. Китай, Япония. 1886].

Перелік рослин, зібраних у теплично- оранжерейному комплексі училища (Ex calolaris Umaniense)

Magnoliophyta

Liliopsida

Arecaceae

***Calamus asperimus* Blume.**

UM (2683) [Fam. Palmae. *Daemonorops asperimus* L. B., *Calamus niger* Willd. Ex calolar Uman. Ява. 1886a].

***Chamaerops humilis* L.**

UM (2686) [Palmae. Potad. Europa. Potuocan. Afryka].

***Dicranopygium atrovirens* (H. Wendl.) Harling**

UM (2684) [Palmae. *Carludovica atrovirens* H. Wendl., *C. plicata* Kl. Ex calolar Umanien. 1886a].

***Rhapis excelsa* (Thunb.) Henry**

UM (2685) [*Rhapis flabeliformis* L. Fam. Palmae. (Collecteur Joseph Patchoski). 1886a].

***Washingtonia filifera* (Linden ex André) H. Wendl. ex de Bary**

UM (2687) [Palmeae. *Pritchardia filamentosa* Wendl. Острова Тихого океана; из Уманск. Теплиц. 1886a].

Magnoliopsida

Acanthaceae

***Cyrtanthera pohlionia* Nees abae. β var. *velutina*.**

UM (2690) *Justica carnea* Hort., *Justica magnifica* Hort. Ex calolar Uman. 1885a.

***Eranthemum igneum* Linden.**

UM (2691) [Acanthaceae. Peru. Z. ciplovci Humanskiele. 1884a].

***Justicia lindaviana* Leonard**

UM (2692) [Fam. Acanthaceae. *Justicia speciosa* Vohb. Peristrophe. 1886a]. (Collecteur Joseph Patchoski). India Oriet. Ex calolar Umanien].

***Libonia floribunda* K. Koch.**

UM (2693) [Acanthaceae. Из Уманск. Теплиц. Бразилия. 1885].

***Peristrophe* sp.**

UM (2694) [Acanthaceae. *Peristrophe salicifolia* Hassk., *Peristrophe salicifolia* Miq. Ex calolar Uman. India Wschod.].

Аросунаеae

***Catharanthus roseum* (L.) G. Don**

UM (2696) [Аросунаеae. Ex calolar Umanien. 1885a].

Araliaceae

***Aralia palmata* Hort.**

UM (2697) [Araliaceae. *Gilbertia palmata* DC., *India orientalis*. Ex calolar Humanien. 1886a].

***Fatsia japonica* (Thunb.) Dne. & Planch.**

UM (2698) [Araliaceae. *Fatsia japonica* Dne. et Pl. *Aralia japonica* Thunb., *A. sieboldi* hort. Япония].

***Hedera colchica* (K. Koch) K. Koch.**

UM (2699) [Araliaceae. *Hedera colchica* Koch. Ex calolar Umanien. 1886a].

***Hedera nervosa* Hosb.**

UM (2700) [Araliaceae. Ex calolar Umanien].

Aristolochiaceae

***Aristolochia fimbriata* Cham.**

UM (2701) [Aristolochiaceae. *Aristolochia bonplandi* L. America australis. Ex calolar Human. 1885a].

***Aristolochia sempervirens* L.**

UM (2702) [Aristolochiaceae. Ex calolar Uman. Graecia. 1886a].

Asclepiadaceae

***Gomphocarpus fruticosus* (L.) W. T. Aiton**

UM (2703) [Asclepiadaceae. *Asclepias angustifolia* Schweigg. Ex calolar Umanien. 1885a].

***Hoya carnosa* (L. f.) R. Br.**

UM (2704) [Asclepiadaceae. (Collecteur Joseph Patchoski). Ex calolar Umanien. Asia Australia. 1885a].

***Stisseria bufonia* (Jacq.) Kuntze**

UM (2705) [Asclepiadaceae. *Stapelia bufonia* Jacq. (Collecteur Joseph Patchoski). Ex calolar Umanien. 1885a].

Asteraceae

***Cineraria flatonifolia* Schrank.**

UM (2706) [Fam. Compositae Adans. (Collecteur Joseph Patchoski). 1886a].

***Kleinia articulata* (L. f.) Haw.**

UM (2784) [Ex calolar. Uman. Мыс Добр. Надежды].

***Pericallis hybrida* (Regel) B. Nord.**

UM (2707) [Fam. Compositae. *Cineraria hybrida* Willd. (Collecteur Joseph Patchoski). 1886a].

Balsaminaceae

***Impatiens walleriana* Hook. f.**

UM (2708) [Balsamineae. *Impatiens sultani*. Ex calolar Uman. 1885a].

Begoniaceae

***Begonia davisi* Hook. f.**

UM (2709)

***Begonia dichotoma* Jacq.**

UM (2710) [Ex horto calolariis Umaniensis. America. 1886a].

***Begonia dietrichiana* Irmsch.**

- UM (2712) [*Begonia fischeri* Otto et Dietr, *Pritulia fischeri* Kl. Бразилія].
- Begonia hydrocotylifolia* Otto ex Hook.**
UM (2711) [*Gireondia hydrocotylifolia* Kl. Ex calolariis Umanien. Mexica. 1886a].
- Begonia maculata* Raddi**
UM (2713) [Fam. Begoniaceae. *B. argyrostigma* Fisch., *Gaerdtia maculata* Kl. Brazylia].
- Begonia manicata* Ad. Brong.**
UM (2714) [Begoniaceae. Ex calolariis Umanien Mexica. 1886a].
- Begonia rex* Putz.**
UM (2715) [Begoniaceae. *Begonia Rex-Putreys*. Ex calolar Umanien India orientalis. 1886a].
- Begonia* × *ricinifolia* A. Dietr.**
UM (2716) [Begoniaceae. *Begonia ricinifolia* hort. Ex calolariis Umanien. 1886a].
- Berberidaceae**
- Berberis aquifolium* Pursh**
UM (2719) [Berberideae. *Mahonia aquifolium* Nut., *Berberis aquifolium* Tor. et Gr. Ex calolar Uman. America sertentr. 1886].
- Berberis darwinii* Hook.**
UM (2717) [Berberideae. Ex calolar Umanien. O. Ruuoe. 1886a].
- Mahonia fortunei* (Lindl.) Fedde**
UM (2718) [Berberideae. *Berberis fortunei* hort. Ex calolar Umanien. 1886a].
- Bignoniaceae**
- Tecoma capensis* (Thunb.) Lindl.**
UM (2720) [*Bignonia capensis*, *Tecoma capensis* G. Don. Ex calolar Humanien. М. Добр. Надежды. 1885a].
- Buxaceae**
- Buxus balearica* Lam.**
UM (2722) [Euphorbiaceae. *Buxus balearica* Willd. Ex calolar Human. Insules Bolearis. 1886a].
- Buxus balearica* Lam.**
UM (2723) [Euphorbiaceae. *Buxus longifolia* Boiss. Ex calolariis Humanien. Syria. 1886a].
- Euphorbiaceae**
- Croton spiralis* Müll. Arg.**
UM (2721) [Euphorbiaceae. *Croton spirale* Bulle, *Codiaeum variegatum* Hook, *Codiaeum pictum*, *crispum* Hook. Ex calolar Umanien. Wyspy ocean spikoinego. 1885a].
- Phyllanthus epiphyllanthus* L.**
UM (2725) [Fam. Euphorbiaceae. *Phyllanthus falcatus* Sw., *Ph. epiphyllanthus* Müll., *Xylophylla falcata* Sw. Bot. Pug. Tab 373. Троп. Америка].
- Fabaceae**
- Acacia dealbata* Link.**
UM (2728) [Mimoseae. R. Brown. Ex calolariis Umanien. In Nowa Hollandia].
- Acacia dealbata* Link.**
UM (2729) [Mimoseae. R. Brown. Ex calolariis Umanien. In Nowa Hollandia].
- Acacia melanoxylon* R. Br.**
UM (2730) [Mimoseae. R. Brown. In Nowa Hollandia].
- Acacia microbotrya* Benth.**
UM (2731) [Mimoseae. R. Brown. Ex calolar Humanien. Australia occident. 1885a].
- Acacia paradoxa* DC.**
UM (2727) [Mimoseae R. Brovn. *Acacia armata* R. Br. Ex calolar Human. Australia. 1885a].
- Adenocarpus foliolosus* DC.**
UM (2733) [Papilionaceae L. *Phyllolobae loteae* DC., *Adenocarpus foliolosus* DC.]
- Havardia albicans* (Kunth) Britton & Rose**
UM (2726) [Mimoseae R. Brovn. *Acacia albicans* Kunth. H. B. Ex calolar Human. 1885a].
- Mimosa pudica* L.**
UM (2732) [Mimoseae. R. Brown. *Eumimosa* DC. Ex calolar Umanien. In Brasilia. 1885a].
- Fagaceae**
- Quercus ilex* L.**
UM (2334) [Fam. Cupuliferae. (Collecteur Joseph Patchoski). 1885a].
- Lamiaceae**
- Rosmarinus officinalis* L.**
UM (2735) [Labiatae Juss. Ex calolar Umanien. Auropa australis, Asia. 1886a].
- Salvia patens* Cav.**
UM (2737) [Labiatae. Ex calolariis Umanien Мексика. 1885a].
- Malvaceae**
- Pavonia spinifex* (L.) Cav.**
UM (2739) [Malvaceae. Ex calolar Human. America meridionalis. 1885a].
- Maranthaceae**
- Maranta eximia* Regel.**
UM (2740) [Marantaceae. Ex calolar Uman. 1885].
- Mesembryanthaceae**
- Conophytum minutum* (Haw.) N. E. Br.**

UM (2741) [Mesembryanthaceae. *Mesembryanthemum minutum* Haw. Ex calolar Uman M. Добр. Надеж. 1885a].

Moraceae

Ficus sp.

UM (2743) [Moreae. *Ficus aunei* L. Van-Houtte. Ex calolar Uman. 1885a].

***Ficus nervosa* subsp. *pubinervis* (Blume) C. C. Berg**
UM (2746) [Moreae. *Ficus similis* Rgl. (Urostigma), *Ficus amazonica* hort. Ex calolar Uman. Brasilia. 1886a].

***Ficus pumila* L.**

UM (2744) [Moreae. Ex calolar Uman. 1885a].

***Ficus saussureana* DC.**

UM (2742) [Moreae. *Ficus affelii* S. Don. Ex calolar Uman. India oriental. 1885a].

***Ficus scabra* G. Forst.**

UM (2745) [Moreae. *Ficus scabra* Torsk. Из Уманск. Теплиц. Нов. Габридские о-ва. 1886a].

Myrtaceae

***Calistemon lanceolatus* (Sm.) Sweet.**

UM (2747) [Myrtaceae. *Calistemon lanceolatus* DC. Ex calolar Uman. Australia. 1886].

Eucalyptus globulus Labill.

UM (2748) [Fam. Myrtaceae. (Collecteur Joseph Patchoski). Australia. 1886a].

***Leptospermum myrtifolium* Sieber ex DC.**

UM (2750) [Myrtaceae. *Leptospermum myrtifolium* Salisb. Ex calolar Human. Australia. 1885a].

***Melaleuca* sp.**

UM (2751) [*Melaleuca alba* hort. *Melal. evicaefolia* Smith. Ex calolar Human. Australia. 1885a].

***Syzygium australe* (J. C. Wendl. ex Link) B. Hyland**

UM (2749) [Fam. Myrtaceae *Jambosa australis* DC., *Eugenia myrtifolia* Sims., *Eugenia australis* Wendl., *Myrtus australis* L. Ex calolar Human. Нов. Голландія. 1885a].

Nepenthaceae

***Nepenthes* sp.**

UM (2752) [Nepentheae. Ex calolar Human. 1885a].

Oleaceae

***Jasminum nudiflorum* Lindl.**

UM (2753) [Jasmineae. Ex calolar Humanien. Chiny. 1885a].

***Phillyrea latifolia* L.**

UM (2754) [Oleaceae. *Phillyrea media* Lnk. Ex calolar Uman. Europa australis. 1886].

Rosaceae

***Kerria japonica* (L.) DC.**

UM (2755) [Tiliaceae. *Corchorus japonicus* Thunb. *Kerria japonica* DC. Ex calolar Uman. Japonia. 1886a].

***Sparmannia africana* L. f.**

UM (2756) [Fam. Tiliaceae. (Collecteur Joseph Patchoski). 1886a].

Rubiaceae

***Gardenia citriodora* Hook.**

UM (2757) [Fam. Rubiaceae. (Collecteur Joseph Patchoski). 1886a].

***Gardenia thunbergia* Thunb.**

UM (2758) [Из Уманской Теплицы. Мыс Доброй Надежды. 1886].

Ruscaceae

***Ruscus androgynus* L.**

UM (2688) [Asparagineae. Insul Canariens. Ex calolariis Umaniensis. 1886a].

Rutaceae

***Citrus medica* L.**

UM (2759) [Fam. Aurantiaceae. Cytryna. Ex calolar Umanien. 1885a].

Scrophulariaceae

***Torenia asiatica* L.**

UM (2761) [Scrophularineae. Ex calolar Uman. Azya. 1885a].

Solanaceae

***Cestrum laurifolium* L'Her.**

UM (2762) [Solaneae. *C. venenatum* Lamh. Ex calolar Human. Auverique meridionale. 1885a].

***Cestrum parqui* (Lam.) L'Her.**

UM (2763) [Solaneae Bchb. *Cestrum parquidin.* Ex calolar Human. Jagody crasne. Chili. 1885a].

***Habrothamnus aurantiacus* Regel.**

UM (2764) [Solaneae. *Cestrum regeli* Planch. Ex calolar Uman. 1885a].

Smilacaceae

***Smilax aspera* L.**

UM (2689) [Asparagineae. *Smilax sagittifolia* Lodd. Chiny. Humanskici lichlarni. 1886a].

Verbenaceae

***Clerodendrum thompsoniae* Balf. f.**

UM (2765) [*Clerodendrum Thompsoni* Boltor. Ex calolar Uman. America meridialis. 1883a].

***Lantana nivea* Vent.**

UM (2766) [Ex calolar Uman. Brasilia. 1885a].

Перелік рослин, зібраних у розсаднику квітково-декоративних рослин училища (Ex horto botanico Umaniense).

Magnoliophyta

Arucynaceae

***Arocynum androsaemifolium* L.**

UM (2695) [Arocynaceae. Ex horh. Botan. Uman America septentsionolis. 1885a].

Asteraceae

***Ammobium alatum* R. Br.**

UM (2781) [Compositae Adans. Senecionideae. Ex horto botanico Umanien. Nova Hollandia. 1884a].

***Emilia sonchifolia* (L.) DC. ex DC.**

UM (2782) [Compositae Adans. Senecionideae. *Cacalia sonchifolia* L. Ex horto botanico Umanien. 1885a].

***Lasthenia californica* DC. ex Lindl.**

UM (2785) [Compositae Adans. Ex horto botanico Umaniense. 1885a].

***Senecio elegans* L.**

UM (2786) [Compositae Adans. Ex horto botanico Uman. India. 1884].

Buxaceae

***Buxus sempervirens* L.**

UM (2724) [Euphorbiaceae. Ex horto Umanien. Europa australis. 1886a].

Capparaceae

***Cleome* sp.**

UM (2787) [Capparideae. Ex horto botan. Uman. 1884a].

Caryophyllaceae

***Gypsophila elegans* M. Bieb.**

UM (2788) [Caryophylleae. Ex horto botanico Umanien. 1884a].

Hydrophyllaceae

***Phacelia tanacetifolia* Benth.**

UM (2790) [Hydrophyllaeae. Ex horto botan. Uman. California].

Lamiaceae

***Nepeta* sp.**

UM (2791) [Labiatae Juss. *Nepeta bohomiense* L. Ex horto botanico Umaniense. 1884a].

***Salvia coccinea* Buc'hoz ex Etl.**

UM (2736) [Labiatae Juss. *S. glauca* Pohl., *S. rosea* Vohl., *S. pseudo-coccinea* L. Ex horto botanico Umaniense. Florida. 1885a].

***Satureja montana* L.**

UM (2792) [Labiatae Juss. Ex horto botanico Umaniense. 1885a].

Linaceae

***Linum grandiflorum* Desf.**

UM (2793) [Lineae DC. Ex horto botanico Humanien. Algeria. 1885a].

Lobeliaceae

***Lobelia erinus* L.**

UM (2794) [Ex horto botanico Humanien. Отец. Мыс Добр. Над. 1885a].

Lythraceae

***Cuphea miniata* Brongn.**

UM (2738) [Lythrorieae. Ex horto botanico Humanien. Мексыка. 1885a].

Onagraceae

***Oenothera* sp.**

UM (2990) [Onagrariae Juss. *Oenothera bienis* L. Энотера двудомная. Умань (Киев. губ.)].

Oxalidaceae

***Oxalis* sp.**

UM (2795) [Oxalideae. *Oxalis raldiviensis* Barn. Ex horto botan Uman. 1885a].

Papaveraceae

***Lamprocapnos spectabilis* (L.) Fukuhara**

UM (2789) [Fumariaceae. *Diclytra spectabilis* DC. Ex horto botanico Umanien. Chiny].

***Macleaya cordata* (Willd.) R. Br.**

UM (2796) [Papaveraceae DC. *Bocconia cordata* Willd. Ex horto botan Uman. Chiny. 1884a].

***Papaver alpinum* L.**

UM (2797) [Papaveraceae DC. Ex horto botanico Umaniense. 1885a].

Poaceae

***Zea* sp.**

UM (2780) [Gramineae Juss. *Zea stricta* L. Ex horto botanico Uman. 1885a].

Ranunculaceae

***Aquilegia chrysantha* A. Gray.**

UM (2798) [Ex horto botan Uman. Septern occident. America. 1885a].

Scrophulariaceae

***Digitalis ferruginea* L.**

UM (2799) [Scrophularineae. Ex horto botanico Umaniense].

***Mimulus guttatus* DC.**

UM (2800) [Scrophularineae. *Mimulus* (Telingi). Ex horto botanico Umaniensis].

Urticaceae

***Urtica pilulifera* L.**

UM (2801) [Ex horto botan. Uman].

Verbenaceae

***Verbena hybtida* Groenl. & Rumphler**

UM (2802) [Hybr. hort. Ex horto bot. Uman. 1885a].

В Україні іменні гербарії Й. К. Пачоського наявні в Херсоні (КНЕМ*), Одесі (MSUD), його ранні уманські гербарні збори ввійшли до складу іменного гербарію І. Ф. Шмальгаузена (KW). Окремі гербарні зразки, зібрані Й. К. Пачоським, зберігаються також в ряді інших гербаріїв Києва (KWU*, KWHU), Львова (LW, LWS), Миколаєва (МКМ*), Сімферополя (SIMF) (Herbaria..., 2011). Проведена нами робота дозволяє доповнити цей перелік гербарієм УНУС (UM).

Життєвий і творчий шлях видатного вченого охарактеризовано в цілому ряді статей, монографій (Latowski, 2012; Melnik, 2014). Однак, роки становлення особистості майбутнього вченого, зокрема уманський період, все ще лишаються мало відомими. Виявлені в складі історичного гербарію УНУС гербарні збори Й. Пачоського, зроблені в 1885 та

1886 в Уманському Царициному саду, дозволяють стверджувати, що вже двадцятирічним юнаком він мав багатогранні наукові інтереси.

Висновки/Conclusions. Нами вперше зазначено, що до найбільш ранніх гербарних зборів Й. Пачоського, крім видів природної та культивованої флори околиць м. Умані Київської губ., належать 16 видів голонасінних інтродуцентів та покритонасінних екзотів (80 видів) зібраних в оранжереях і теплицях Уманського Царициного саду. Крім того, 26 видів зібрано в колекційному розсаднику декоративних рослин цього саду.

Виявлення у складі історичного гербарію УНУС (UM) зборів Й. Пачоського, їх опрацювання та виділення в окрему колекцію дозволяє доповнити відомості щодо наявності цінних колекцій в Україні.

Подяки/Acknowledgement. Автори висловлюють щире подяку провідному бібліотекарю музейної кімнати стародруків Наукової бібліотеки Уманського національного університету садівництва Наталії Василівні Михайлівій і завідувачу музею історії університету Оксані Вікентіївні Свистун за допомогу у пошуку необхідної літератури та рукописних документів.

Список посилань/References

Cherevchenko, T. M. (2006). The Background of tropical and subtropical plants introduction in Ukraine. *Starodavni parky i botanichni sady — naukovi tsentry zberezhenia bioriznomanittia ta okhorona istoriko-kulturnoi spadshchyny: materialy mizhnarodnoi naukovoї konferentsii, prysviachenoї 210-richchiu Sofiiivky* (m. Uman', 25–28 veresnia 2006 r.). [Red. I. S. Kosenko ta in.]. Kyiv: Akadempriodyka. S. 24–29. (in Ukrainian).

Cherevchenko, T. M., Chuvikina, N. V. (2000). Old parks as primary sources of introduction of tropical and subtropical plants in Ukraine. *Plant introduction*. № 2. P. 3–10. (in Ukrainian).

Chorna, H. A., Mamchur, T. V. Nevidomi herbarni zbory J. K. Pachos'koho. *Materialy XIV z'izdu Ukrains'koho botanichnoho tovarystva* (m. Kyiv, 25–26 kvitnia 2017 r.). S. 222. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: http://www.botany.kiev.ua/doc/14_congress_UBT.pdf (in Ukrainian).

Herbaria of Ukraine. Index Herbariorum Ucrainicum. (2011). Editor: Natalia M. Shiyan. Kyiv. 442 p. (in Ukrainian).

Latowski, K. (2012). Z kart drogi zyciowej Profesora Josefa Paczoskiego. *Josefa Paczoski. Rozważania o świecie powiazań w świecie roślin.* Poznań: PTP. 354 s. (in Polish).

Melnik, V. I. (2014). Jozef K. Paczoski (150th Anniversary). *Ukrainian botanical journal*. Vol. 71. № 6. P. 740–746. (in Ukrainian).

O. V. Fomin *Botanical Garden. Index Plantarum* (2007). Nature reserve territories of Ukraine. Plant world. Iss. 7. Kyiv: Phytosociocentre. 320 p. (in Ukrainian).

Pachoskyj, J. Oчерky flory okrestnostej h. Umany Kyevskej hubernyy. *Zapysky Kyevs'koho obschestva estestvoyspytatelej*. Kyev, 1887. T. VIII, Vyp. 2. S. 371–439. (in Russian).

Pashkevych, V. V. (1894). Umanskyj Tsarytsyn sad. *Vestnyk Ymperatorskoho rossyjskoho obschestva sadovodstva*. № 3. S. 107–179. (in Russian).

Prejskurant rastenyiam y semenam, prodaiuschymysia v Umanskom Tsarytsynom Sadu. Uman', Kyevskej hubernyy (1885). S.-Peterburh: Typohrafyia V. Kyrshbauma. S. 19–79. (in Russian).

The Plant List. A working list of all plant species. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu:

<http://www.theplantlist.org/>

Thermery, T. (1846). *Guide de Sophiowka, surnomme la merveille de L'Ukraine*. Odessa. 150 s. (in French).

Umanskoie uchylische sadovodstva y zemledelyia. Sostavleno dyrektorom uchylyscha M. E. Sofronovym pry uchastyi prepodavatelej y zaveduiuschykh otdel'nykh otrasliamy (1910). Sankt-Peterburh. S. 37. (in Russian).

Usol'tseva, O. H., Koval'chuk, T. D. (2015). *Kolektsiia tropichnykh i subtropichnykh roslyn Natsional'noho dendrolohichnoho parku «Sofiivka» NAN Ukrainy: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, prysviachenoï 60-richchiu Natsional'noho dendrolohichnoho parku «Sofiivka», iak naukovoï ustanovy NAN Ukrainy (m. Uman', 6–8 zhovtnia 2015 r.)*. Red. I. S. Korenko ta in. Uman': «Vydavets' Sochyns'kyj». S. 153–154. (in Ukrainian).

Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України у 2018 році National dendrological park «Sofiivka» of NAS of Ukraine (2018 brief review)

Національний дендрологічний парк «Софіївка» — видатний пам'ятник садово-паркового мистецтва світового значення кінця XVIII — початку XIX століть, пам'ятка паркобудування й архітектури України, занесений до державного реєстру національного культурного надбання (схваленого рішенням Колегії Держкоммістобудування України 23.12.93 р. № 12 на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 12.08.92 р. № 466), музею природи і садово-паркового мистецтва. Колекції рослин Національного дендрологічного парку «Софіївка» розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.02.2004 № 73 внесені до реєстру Національного надбання. Згідно з указом Президента України від 28.02.2004 № 249/2004 «Про надання дендрологічному парку «Софіївка» НАН України статусу національного» парк іменується Національний дендрологічний парк «Софіївка» Національної академії наук України.

Національний дендропарк «Софіївка» входить до складу Відділення загальної біології НАН України. Є одним з небагатьох у Правобережному Лісостепу України центром мобілізації та акліматизації рослинного різноманіття, навчально-виховною базою для студентів вузів, учнів спеціальних навчальних закладів і загальноосвітніх шкіл, а також провідною установою в галузі садово-паркового будівництва та туристичною установою.

Основні напрями діяльності дендропарку:

- дослідження, моніторинг, збереження та охорона рослинного світу Лісостепової зони України;
- інтродукція, акліматизація, біотехнологія, селекція та репродуктивна біологія рослин;
- садово-паркове та ландшафтне будівництво.

Співробітники дендропарку вивчають, аналізують та узагальнюють досягнення дендрології та садово-паркового мистецтва, визначають можливості їх використання в умовах дендропарку та інших парках України.

Структурними підрозділами дендропарку є наукові відділи:

1. Дендрології та паркобудівництва (з лабораторією ландшафтного дизайну та проектування, насінневою лабораторією та підрозділом дендрологів);
2. Генетики, селекції та репродуктивної біології рослин (з лабораторією захисту рослин, лабораторією міроклонального розмноження рослин та дослідно-виробничим розсадником);
3. Трав'янистих рослин (з науковим гербарієм і підрозділом квітників).

У 2018 році співробітники Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України працювали над виконанням чотирьох науково-дослідних тем (три з яких є фундаментальними, одна — прикладна). У процесі їх виконання отримано наступні найвагоміші результати: